

ELZEVRŲ LEIDINIAI LIETUVOS NACIONALINĖJE MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKOJE

JADVYGA MISIŪNIENĖ

Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Retų knygų ir rankraščių skyrius
Gedimino pr. 51, LT-01504 Vilnius, Lietuva

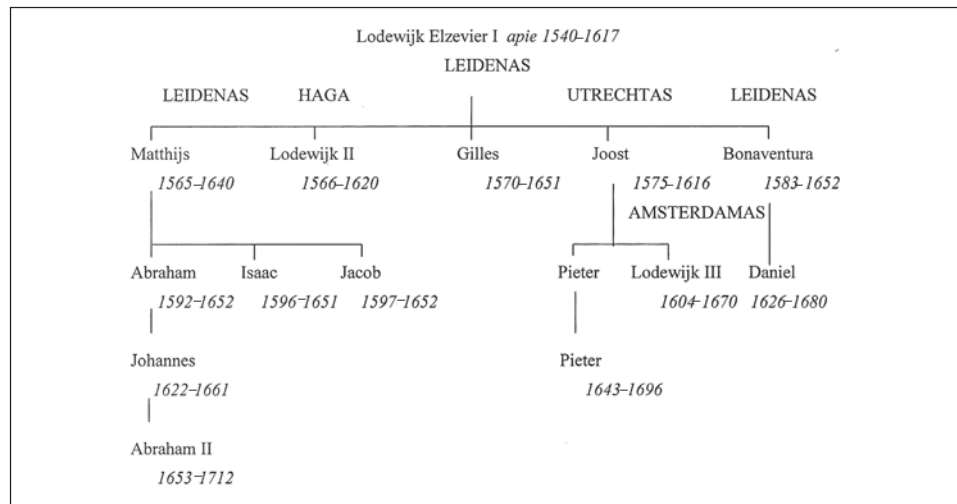
Rekataloguojant Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugomus XVII a. Vakarų Europos leidinius, išryškėjo gana nemaža ir labai įdomi elzevirų kolekcija. Buvo nuspręsta išaiškinti ir rekataloguoti visus esamus elzevyrus, turint omenyje ir XVI bei XVIII a. leidinius. Tai buvo akstinas kolekciją toliau tyrinėti bei apibūdinti.

Šį sumanymą įgyvendinti padėjo fundamentaliausias darbas apie elzevyrus – belgų mokslininko Alfonso Willemso (1839–1912) elzevirų katalogas ir kritinė medžiaga [14]. Taip pat geras pavyzdys buvo pirmasis lietuviškas elzevirų katalogas – kolegų iš Vilniaus universiteto bibliotekos (VUB) darbas [13]. Lietuvos nacionalinėje bibliotekoje panašaus pobūdžio darbas buvo atliktas 1995 m. buvusios Retų knygų skyriaus darbuotojos Kristinos Žemaitytės [15], tačiau praėjus dešimčiai metų jis prarado aktualumą.

Elzevirai (toliau orig. Elzevierai) – XVI a. pabaigos – XVIII a. pradžios nyderlandų knygų leidėjų ir spaustuvininkų dinastija. Per 129 savo veiklos metus (1583–1712) jie išleido per 2200 knygų ir apie 3000 mokslinių disertacijų. Tai buvo tų laikų rekordas. Jų knygos pasižymėjo aukštu poligrafiniu lygiu, aiškiu, filigraniškai smulkiu šriftu, dėl savo grožio pavadintu sidabrinium, dailiu ir kartu paprastu apipavidalinimu. Kruopščiai atrinkdami knygas, pritraukdami šiam darbui geriausius mokslininkus, jie sugebėjo užtikrinti savo leidiniams aukštą mokslinį lygį. Pasitelkę naują šriftą ir tokiu būdu sumažinę knygų formatą (*in duodecimo*), Elzevierai atpigino knygą (500 p. tomelį iš Elzevirų buvo galima įsigyti už 1 floriną), padarė ją prieinamą platesniems visuomenės sluoksniams. Jų leidiniai paplito po visą Europą. Terminas *elzeviras* tapo bendrinis.

Pradžią Elzevirų įmonei, kaip ir visai giminei, davė Lodewijkas Elzevieras I (1 len-telė), 1580 m. įsikūręs Leidene ir netrukus ten atidaręs knygyną. 1597 m. jo rūpesčiu sukurtas įmonės firminis ženklas – erelis su septyniomis strėlėmis, ir moto *Concordia res*

1 lentelė. *Genealoginė Elzevirų lentelė*

*parvae crescunt*¹. Pirmieji Lodewijko leidiniai buvo spausdinami svetimose spaustuvėse ir su svetimais signetais, nuosavos spaustuvės jis niekada neturėjo. Per 34 savo veiklos metus jis išleido apie 100 knygų. Po Lodewijko Elzeviero mirties įmonė perėjo į vyriausiojo sūnaus Matthijso rankas. Šis sudarė bendrovę su jauniausiuoju broliu Bonaventura. Tačiau tuo metu ne jie, o naujosios kartos atstovas – Matthijso sūnus Isaacas – labiausiai padėjo įmonei suklestėti. 1617 m. Leidene jis įsteigė pirmą nuosavą Elzevirų spaustuvę, kurioje iš pradžių spausdino senelio, vėliau – kitų giminaičių leidinius. Spaustuvė išgarsėjo aukšta darbo kokybe ir operatyviu užsakymų atlikimu. 1620 m. Isaacui suteikiamas universiteto spaustuvininko vardas, kurį Leideno Elzevierai išsaugojo iki pat įmonės veiklos pabaigos. Tais pačiais metais Isaacas įvedė savo spaustuvės firminį ženklą – Atsiskyrėlis su užrašu *Non solus*² – taip pat Leideno Elzevirų išsaugotą iki pat pabaigos (visos rinkinyje esamos Abrahamo Elzeviero II išspausdintos disertacijos pažymėtos šiuo ženklu). 1625 m. dėl neaiškių aplinkybių Isaacas pardavė savo spaustuvę dėdei Bonaventurai ir vyresniajam broliui Abrahamui, kurie jau nuo 1622 m., kai iš verslo pasitraukė Matthijsas ir savo dalį paliko sūnui Abrahamui, buvo sudarę bendrovę. Nuo 1625 m. Bonaventura ir Abrahamas pasidarė oficialūs universiteto tipografai ir pradėjo toliau plėtoti bendrą veiklą, kuria

¹ Per santarvę maži dalykai išauga į didelius.

² Ne vienišas.

išgarsino ne tik Leidenos knygos spausdinimą, bet ir visos Olandijos poligrafiją pirmojoje XVII a. pusėje. Per 30 bendro darbo metų (jie netgi mirė tais pačiais metais) jie išleido apie 500 knygų. Po Bonaventūros ir Abrahamo mirties įmonę perėmė vyriausias Abrahamo sūnus Johannesas ir vyriausias Bonaventūros sūnus Danielius. Per trejus metus jų bendrovė išleido apie 50 knygų. Danieliui persikėlus į Amsterdamą (1655), Johannesas tęsė darbą vienas, tačiau jau nuo tada prasideda Leidenos įmonės smukimas. Po Johannesas Elzeviero mirties įmonės reikalus tvarkė jo našlė. Jos vadovaujama spaustuvė dar labiau sunyko. Per metus ji išleisdavo vos po tris knygas. 1681 m. spaustuvę perėmė Johannesas sūnus Abrahamas Elzevieras II, kuris praktiškai leido tik universitetines disertacijas. Vis dėlto Leidenos universiteto spaustuvininko vardą išsaugojo iki pat veiklos pabaigos. Jam mirus, 1713 m. spaustuvė buvo parduota iš varžytynių už 2000 guldenų.

Amsterdamo Elzevirų įmonės istorija prasideda nuo 1638 m., kai Joosto sūnus Lodewijkas Elzevieras III, dinastijos pradininko anūkas, atidarė ten nuosavą spaustuvę, kurioje iki 1655 m. išspausdino 189 knygas. 1642 m. Lodewijkas įvedė savo spaustuvės firminį ženklą – išminties deivė Minerva po alyvmedžiu ir moto *Ne extra oleas*³, turintis bendrą filosofinę prasmę (neperženk ribos). Nuo 1655 m., kai Danielius Elzevieras paliko Leidenos įmonę ir sudarė bendrovę su savo pusbroliu Lodewijkku, prasideda naujas Amsterdamo įmonės veiklos laikotarpis. Ji pradėjo sparčiai klestėti ir netrukus visiškai užtemdė Leidenos įmonę. Per šį laikotarpį buvo išspausdinta apie 500 leidinių. Iš bendrovės pasitraukus Lodewijkui Elzevierui (1664), Danielius tęsė darbą vienas. Per metus jis išleisdavo vidutiniškai po 15 knygų. Po Danieliaus Elzeviero mirties įmonės reikalus tvarkė jo našlė. Jai mirus, 1681 m. spaustuvė buvo parduota iš varžytynių.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos elzevirų rinkinys gausumu nepasižymi, tačiau bibliografiniu-istoriniu aspektu tai vienas įdomiausių rinkinių Lietuvoje. Jį sudaro 231 elzevyras (180 pavadinimų)⁴. Pagal spausdintą medžiagą mums žinoma, kad VUB elzevirų kolekciją sudaro 411 vienetų [13], Mokslų akademijos bibliotekos (MAB) – apie 230 [12]. Kiekviena minėtų kolekcijų turi savo ypatumų ir privalumų. Vienas tokių privalumų būtų leidinio retumas Lietuvos mastu. Remiantis minėtuoju spausdintu VUB elzevirų katalogu bei MAB Vakarų Europos leidinių korteliniu katalogu, mums pavyko nustatyti 115 rinkinyje esamų elzevirų pavadinimų, nepasikartojančių VUB ir MAB (2 lentelė). Tai – reti Lietuvoje leidiniai.

³ Neišeinant iš po alyvmedžio.

⁴ Vadovavomės A. Willemso katalogo principu. Tačiau, atmetus imitacijas, kai kurių bibliografų nepriskaičiuojamas prie elzevirų kolekcijų, skaičiai šiek tiek sumažėtų: 200/159.

2 lentelė. Lietuvos nacionalinės bibliotekos elzevyrai pagal A. Willemso katalogą. Reti Lietuvoje leidiniai pažymėti tamsiu šriftu

Tikrieji elzevyrai	
LEIDENAS Lodewijkas Elzevieras, 1583–1617	22A, 22B, 41, 45, 57, 61, 71, 72, 79, 103, 108
Matthijsas ir Bonaventura. Bonaventura ir Abrahamas. Isaacas, 1617–1625	140, 148, 155, 159, 160, 161, 167, 176, 201, 205, 221, 237, 243B
Bonaventura ir Abrahamas, 1625–1652	259 263, 277, 286B, 287, 293B, 314 , 320A, 321B, 325A, 326C, 336A, 336B, 345, 353B, 354A, 354B, 356B, 358B, 362B, 364B, 371, 377, 380A, 390, 398, 405, 408A, 411, 416, 420, 440, 452B, 486, 488, 502A, 508, 509, 558, 583, 596, 620, 644, 675, 685
Johannesas ir Danielius, 1652–1655	717, 731, 749, 750, 751
Johannesas, 1655–1661	790, 797 , 803, 852, 867, 868
Johanneso našl ir palikuoniai, 1661–1681	897 , 910
Abrahamas, 1681–1712	Disertacijos (14 egz.)*
AMSTERDAMAS Lodewijkas Elzevieras, 1638–1655	961?, 964 , 967, 985 , 989, 1003, 1017, 1027 , 1030, 1032, 1041, 1048A, 1048B, 1054 , 1070, 1072, 1081, 1088 , 1095, 1115, 1116, 1145, 1148, 1157 , 1160, 1180
Lodewijkas ir Danielius, 1655–1664	1182 , 1191, 1192 , 1204, 1217, 1225, 1229, 1249, 1250 , 1299, 1301, 1311, 1323 , 1325
Danielius, 1664–1680	1346, 1347 , 1364, 1365, 1367B, 1368, 1389, 1395, 1407, 1454, 1462A , 1468, 1475 , 1477, 1506, 1522, 1525 , 1527, 1528, 1548, 1555, 1568
Danieliaus našl , 1680–1681	1596
IMITACIJOS	1611, 1613A, 1613B , 1619, 1624, 1626A, 1626B, 1632, 1656 , 1661, 1674, 1719, 1732, 1739, 1770, 1771, 1794, 1875, 1937, 1939, 2051
NETIKRIEJI	2116

* Disertacijos A. Willemso kataloge neregistruotos.

Pereinant prie išsamesnio elzevirų nagrinėjimo, visų pirma juos reikėtų suskirstyti į dvi nelygiavertes grupes: tikruosius, arba autentiškus, elzevyrus (iš viso 199 leidiniai 158 pavadinimų) ir netikruosius elzevyrus, t. y. imitacijas (31 leidinys 21 pavadinimo) ir pseudoelzevyrus (tik 1 kontrafakcija). Kalbant apie autentiškus elzevyrus, būtų tikslinga suskirstyti juos geografiniu principu į Leideną (95 pavadinimai) ir Amsterdamą (63 pavadinimai) elzevyrus⁵ – spaustuvių veiklos chronologine tvarka.

Leidenas. Lodewijkas Elzevieras, 1583–1617. Lodewijkas Elzevieras I knygos spaudos istorijoje pasižymėjo visų pirma kaip knygininkas. Kaip tik taip pateiktą jo vardą (*Veneunt Lugduni Batavorum, apud Ludovicum Elsevirium, è regione scholae novae*) randame Leideną universiteto profesoriaus, Rytų kalbų žinovo J. Druzijaus (Johannes Dru-sius; 1550–1616) knygoje *Ebraicarum quaestionum, sive Quaestionum ac responsionum libri duo* (1583). Tai retas leidinys, užregistruotas J.Ch. Brunet vertingiausių Europos knygų kataloge [2, 844] ir, kas svarbiausia, pirmasis elzevyras, užregistruotas chronologiškai sudarytame A. Willemso kataloge [14, 22]. Šiuo metu iš internetinių duomenų bazių *Karlsruher Virtueller Katalog* [11] ir *Hand Press Book (CERL)* [9] mums pavyko rasti aštuonis šio leidinio egzempliorius, esančius įvairiose Europos bibliotekose (Valstybinėje Prūsijos kultūros palikimo bibliotekoje Berlyne, Tryro miesto bibliotekoje, Prancūzijos nacionalinėje bibliotekoje, Kembridžo universiteto bibliotekoje, taip pat Linkolno katedros, Jorko katedros, Amsterdamo universiteto bei Leideną universiteto bibliotekose). Vienas egzempliorius yra saugomas Rusijos valstybinėje bibliotekoje Maskvoje (šios bibliotekos senų Vakarų Europos leidinių spausdintinio kortelinio katalogo duomenimis). Rinkinyje esamas egzempliorius, LNB inventoriaus knygoje įregistruotas 1960 m., yra vienintelis Lietuvoje⁶. Tai vienas vertingiausių bibliotekos elzevirų. Pažymėtina, kad iš 11 rinkinyje esamų Lodewijko Elzeviero leidinių tik vieną turi MAB (2 lentelė). Tai nyderlandų filologo bei istoriko Pieterio Schrijverio (1576–1660) *Batavia illustrata...* (1609), gražus *in quarto* formato leidinys su 39 renesansiniais portretais, raižytais medyje, ir pirmas rinkinyje su Lodewijko signetu antraštiniame lape (Erelis). Minėtini taip pat Aristotelio (Aristotélēs; 384–322 pr. Kr.) *in octavo* formato *De poetica liber* (1611), prancūzų teologo bei humanisto, Paryžiaus universiteto rektoriaus Nicolaso de Clemanges (1355?–1437) *in quarto* formato *Opera omnia* (1613), bažnytinės cenzūros įtraukta į draudžiamųjų

⁵ Elzevirų filialai veikė taip pat Hagoje (įsteigtas 1580 m. antrojo Lodewijko sūnaus Lodewijko Elzeviero II) ir Utrechte (1600 m. ten įsikūrė ketvirtasis Lodewijko sūnus Joostas Elzevieras), tačiau šių įmonių veiklos nenagrinėjame, nes ji buvo nežymi ir jų leidinių neturime.

⁶ Patikslinta didžiausiose Lietuvos bibliotekose: Vilniaus universiteto, Mokslų akademijos ir Kauno technologijos universiteto.

knygų sąrašą [10, 380], viena vertingiausių pozicijų rinkinyje [2, 92], bei antikinės geografijos tyrinėtojo Philippo Clüverio (1580–1622) *Germaniae antiquae libri tres* (1616), gražus foliantas su frontispisu, gausiomis iliustracijomis bei žemėlapiais [2, 92].

Matthijsas ir Bonaventura. Bonaventura ir Abrahamas. Isaacas, 1617–1625. H. Grotijaus (Hugo Grotius; 1583–1645) *Mare liberum* (1618) yra pirmas leidinys rinkinyje, išspausdintas nuosavoje Elzevierių spaustuvėje. Toje pačioje spaustuvėje išspausdinta *Acta synodi nationalis* yra pirma knyga, pažymėta Isaaco Elzeviero signetu (Atsiskyrėlis). Šis didesnio formato foliantas – vienas vertingiausių elzevirų rinkinyje. Iš viso rinkinyje yra 16 knygų (13 pavadinimų), išleistų šioje Elzevierių įmonėje, ir tik du pavadinimai pasikartoja VUB bei MAB (2 lentelė). Daugiausia (5 pavadinimai) yra nyderlandų istoriko Johannesso van Meurso (1579–1639) leidinių. Minėtina *Cecropia* (1622), pirmas rinkinio leidinys, išleistas Matthijso ir Bonaventuros Elzevierių, ir *Athena Batava* (1625), išspausdinta Isaaco Elzeviero spaustuvėje *in quarto* formatu. Leidinys papuoštas žemėlapiais, iliustracijomis, vaizduojančiomis Leideno universiteto fasadą ir interjerą, šio universiteto profesorių portretais, gražiu frontispisu – žymaus Leideno graverio Willemo Swanenburgo (1581–1612) vario raizniais. Tai vienas vertingiausių elzevirų bibliotekoje [3, 1684]. Įdomu, kad šis leidinys buvo uždraustas bažnytinės cenzūros [10, 41]. Iš kitų leidinių minėtini du foliantai su žemėlapiais ir gražiais frontispisais. Tai Philippo Clüverio *Sicilia antiqua* (1619) ir *Italia antiqua* (1624), kurie sudaro anksčiau pradėtos serijos (*Germania antiqua*) tęsinį. Taip pat svarbu pažymėti, kad šios Elzevierių įmonės veiklos pabaigoje, 1625 m., mažu kišeniniu formatu (24°) išėjo žymaus anglų juristo ir politiko Thomo Smitho (1513–1577) veikalas *De republica Anglorum*. Tai pirmas tomelis garsios *Respublikų* serijos, kuri atnešė Elzevierams ne tik didžiulę šlovę, bet ir pelną.

Bonaventura ir Abrahamas, 1625–1652. Šios oficinios leidiniai sudaro didžiausią viso rinkinio dalį – 65 knygos (45 pavadinimai). Savo veiklos pradžioje Bonaventura ir Abrahamas leisdavo mokslinę literatūrą bei antikos autorius lotynų kalba. Ypač išgarsėjo lotynų klasikų serija. Šios serijos leidiniai pasižymėjo aukštu moksliniu lygiu. Knygos mokslinis aparatas (komentarai, pastabos, rodyklės) neretai užimdavo ketvirtadalį knygos. Šiam darbui jiems talkino Leideno universiteto profesoriai, dažniausiai Danielius Heinsius (1580–1655). Visos šios serijos knygelės, esamos rinkinyje, yra užregistruotos J. Ch. Bruneto kataloge. Tai romėnų poetų Horacijaus (Quintus Horatius Flaccus; 65–8 pr. Kr.) [3, 317], Klaudiano (Claudius Claudianus; 370–408) [2, 88], istorikų Livijaus (Titus Livius Patavinus; 59–17 pr. Kr.) [3, 1106], Cezario (Julius Caesar; 100–44 pr. Kr.) [1, 1455], Justino (Iustinus Marcus Iunianus; 3 a.) [3, 621], Tacito (Cornelius Tacitus; apie 58–apie 117) [5, 634], poeto bei filosofo Senekos (Seneca Lucius Annaeus; 4 pr. Kr.–65 po Kr.) [5, 276] veikalai.

Tačiau labiausiai Elzevierių vardą šiuo laikotarpiu išgarsino *Mažųjų respublikų* serija – nedideli, kišeninio formato tomeliai, kurių kiekvienas buvo skirtas atskirai valstybei, jos geografinei, politinei, ekonominei ir istorinei apžvalgai, jos gyventojų religijos, papročių aprašymams ir t. t. Nuo 1625 iki 1649 metų Elzevieriai išleido 35 šios serijos knygelių pavadinimus. Vien tik Bonaventūros ir Abrahamo išleistų *respublikų* kolekcijoje yra 22 pavadinimai (33 knygos)⁷: Prancūzijos, Romos (dvi laidos), Škotijos bei Hibernijos, Venecijos, Danijos bei Norvegijos, Belgijos, Rusijos (dvi laidos), Mongolijos (dvi laidos), Italijos, Žydų, Graikijos respublikos, taip pat Afrika, Valezija ir Alpės, Romos-Germanų imperija, Sabaudija, Turkija, Kinija⁸. Išskirtinę vietą tarp šios serijos knygelių užima *Respublica, sive status Regni Poloniae, Lituaniae, Prussiae, Livoniae etc. diversorum auctorum* (antra 1627 m. laida) [8, 263; 14, 286B]. Tai įvairių autorių rinkinys, parengtas olandų geografo, Rytų Indijos kompanijos direktoriaus Johanneso de Laeto (1593–1649). Rinkinyje yra keturi šios laidos egzemplioriai. Vienas iš jų XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje priklausė Vilniaus vyskupijos kunigų seminarijos bibliotekai (antspaudas: *Seminarium Diocesanum Vilnense A.D.S. Georgium M.*). Kitas egzempliorius XIX a. viduryje priklausė literatui ir egiptologui mėgėjui Stanislovui Kosakovskiui (1795–1872) ir buvo saugomas Vaitkuškio dvaro bibliotekoje (rankraštinis įrašas: *z Księgozbioru Wojtkuskiego Stanisława Hrabi Kossakowskiego*; antspaudas: *z Księgozbioru Stan: Hr: Kossakowskiego. Wojtkuszeki*), vėliau atiteko jo anūkui Mykolui Stanislovui (1883–1962) ir buvo saugomas Lyduokių dvaro bibliotekoje (ekslibrisas: *Ex libris Michała Stanisława Hr. Korwin-Kossakowskiego. Biblioteka Nidocka*). Trečias egzempliorius XIX a. antrojoje pusėje buvo asmeninėje lenkų kalbininko ir etnografo Jano Karłowicziaus (1836–1903) bibliotekoje (rankraštinis įrašas: *Jan Karłowicz. 1865*; antspaudas: *Z księgozbioru Jana Karłowicza*). Apie ketvirtą egzempliorių, kurio viršelis neišliko, galime pasakyti nedaug: prieš Antrąjį pasaulinį karą jis priklausė Kauno metropolijos kunigų seminarijai (antraštinio lapo kitoje pusėje antspaudas: *Metropolijos Kunigų Seminarijos Inventorius*). Elzevieriai buvo ne tik geri spaustuvininkai ir leidėjai, bet taip pat puikūs prekybininkai. XVII amžiuje – naujų kraštų ir rinkų atradimo laikotarpiu – jų *respublikos*, informatyvios, pigios, patogios, buvo ieškomos, perkamos, skaitomos.

Elzevierių leidybos repertuare nemažą vietą taip pat užima humanistinė ir polemikinė literatūra. Patys būdami protestantai, jie nepabijoję spausdinti knygas, draudžiamas kata-

⁷ Šiai serijai priklauso dar viena *republika*, išleista Amsterdamo Elzevierių 1649 m., – *Descriptio regni Iaponiae...* [Pars 1–2].

⁸ Pirmiau minėta Anglijos *republika* buvo išleista taip pat Bonaventūros ir Abrahamo Elzevierių.

likiškose Europos šalyse. Minėtina Philippo Melanchthono (1497–1560) *Epistolarum liber* (1647), kurios autorius draudžiamųjų knygų sąrašė buvo priskirtas I kategorijai [10, 418], o tai reiškė, kad visos jo knygos buvo draudžiamos. Tame pačiame draudžiamųjų knygų sąrašė randame Erazmo Roterdamičio (Erasmus Desiderius; 1469–1536) *Colloquia* (1636) [10, 129], Johno Barclay *Euphormionis Lusinini, sive... Satyricon* (1637) [10, 175] bei Annos Marios van Schurman (1607–1678) – nyderlandų mokslininkės, menininkės, teologės, moters, mokėjusios dvylika kalbų, susirašinėjusios su René Descartes'u (1596–1650), Richelieu (1585–1642), Christianu Huygensu (1629–1695) ir kt. – *Opuscula Hebraea, Graeca, Latina, Gallica* (1650) [10, 21]. Tai vienas vertingiausių elzevyrų bibliotekoje [5, 230].

Johannesas ir Danielius, 1652–1655. Šios spaustuvės yra penki leidiniai ir nė vienas iš jų nesidubliuoja su VUB arba MAB (2 lentelė).

Johannesas, 1655–1661. Rinkinyje yra šeši Johannešo Elzeviero leidiniai. Minėtini Celso (Aulus Cornelius Celsus; 25 pr. Kr.–50 po Kr.) *De medicina libri octo* (1657) [1, 1727] ir *Recueil de diverses pieces, servans a l'histoire de Henry III roy de France et de Pologne. A Cologne, chez Pierre du Marteau, 1660* [4, 1146; 7, 315; 8, 145; 14, 868]. Pastarasis priskiriamas prie pseudoniminių elzevyrų. Tai originalus įvairių kūrinių rinkinys apie Henriką Valua, Lietuvos didįjį kunigaikštį ir Lenkijos karalių 1573–1575 m. ir Prancūzijos karalių 1575–1589 m.

Johannešo našlė ir palikuoniniai, 1661–1681. Rinkinyje tik du leidiniai, išspausdinti Johannešo Elzeviero našlės spaustuvėje. Ypatingu grožiu bei retumu pasižymi Hipokrato (Hippokratės; 460–370 pr. Kr.) *Opera omnia* (1655) [3, 170].

Abrahamas, 1681–1712. Rinkinyje yra 13 disertacijų (14 egz.), išspausdintų šioje spaustuvėje, tarp jų vėliausias Lietuvoje saugomas elzevyras – Juzefo Mileckio teologijos tezės, išspausdintos Abraamo Elzeviero II 1710 metais. Šis spaudinys įrištas į konvoliutą, bibliotekos inventoriaus knygose užregistruotą 1957 metais.

Amsterdamas. Lodewijkas Elzevieras, 1638–1655. Šios spaustuvės knygų, turint omenyje Amsterdamo Elzevierų įmonę, rinkinyje yra daugiausia (30 knygų 26 pavadinimais). René Descartes'o *Meditationes de prima philosophia* (1642) yra vienas pirmųjų elzevyrų, pažymėtų Lodewijko Elzeviero III signetu (Minerva). Protestantiškoje Olandijoje negaliojo „Index librorum prohibitorum“, todėl Lodewijkas, būdamas vienas pažangiausių XVII a. Europos spaustuvininkų, leidžia bažnytinės cenzūros draudžiamas knygas, kaip ką tik minėtą R. Descartes'o *Meditationes* [10, 455], Thomo Hobbeso (1588–1679) *Elementa philosophica de cive* (1647) [10, 157], Eliaso Schediuso *De diis Germanis* (1648) [10, 222], Christiano Matthiae (1584–1655) *Theatrum historicum* (1648) [10, 513]. Svar-

bu ir tai, kad beveik visi minėti leidiniai yra užregistruoti J. Ch. Brunet kataloge. Ambrosius Lobwasseris (1515–1585) draudžiamųjų knygų sąrašė priskirtas I kategorijai [10, 15]. 1646 m. Lobwasserio katekizmas yra bibliografinė retenybė. Tai vienintelis rinkinyje esamas elzevyras vokiečių kalba. Tarp vertingiausių Lodewijko Elzeviero ofisinio leidinių minėtinas ir Marcuso Meibomo (1630–1711) parengtas rinkinys *Antiquae musicae auctores septem* (1652), J. Ch. Brunet kataloge [3, 1576] apibūdintas kaip *collection très-recherchée, e qui n'est pas commune*⁹. Pažymėtina, kad 1649 m. šioje oficinoje buvo išspausdinta paskutinė garsiosios Elzevierių *Respublikų* serijos knygutė – Bernhardo Varenijaus (Bernhardus Varenius; 1622–1650) *Descriptio regni Iaponiae*. Turėdami ir pirmą, 1625 m. Leideno Elzevirų išleistą *respubliką* (žr. prieš tai), galime pasidžiaugti chronologiškai užbaigtu *Respublikų* serijos rinkiniu.

Lodewijkas ir Danielius, 1655–1664. Rinkinyje yra 17 šioje spaustuvėje išleistų knygų (14 pavadinimų), tarp jų pirmas Lodewijko ir Danieliaus Elzevierių leidinys – Antiocheno Aftonijaus (Aphthonius; 4–5 a.) *Progymnasmata* (1655). Iš bažnytinės cenzūros draudžiamųjų leidinių buvo pakartoti Chr. Matthiae *Theatrum historicum* (1656), Th. Hobbeso *Elementa philosophica de cive* (1657), frontispise išsaugojusi rankraštinių įrašų *Liber Prohibitus* – gražiausia šiuo pavadinimu Elzevirų laida [14, 1217] – ir J. Barclay *Euphormionis Lusinini, sive... Satyricon* (1658). Protestantų teologo, Franekerio universiteto hebrajų kalbos profesoriaus Sixtinuso Amamos (1593–1629) *Anti-barbarus biblicus*, išspausdinta 1656 m. Franekeryje Lodewijko ir Danieliaus Elzevierių lėšomis, 1709 m. kovo 4 d. Švenčiausiosios kongregacijos dekretu buvo įtraukta į draudžiamųjų knygų sąrašą [10, 490]. Tai viena įdomiausių šios spaustuvės pozicijų. Romėnų civilinės teisės sąvadas *Corpus juris civilis*, išspausdintas 1663 m. *in folio* Lodewijko ir Danieliaus spaustuvėje, yra bene geriausias Amsterdamo Elzevirų leidinys [14, 1299], J. Ch. Brunet kataloge apibūdintas kaip *gržiausia šio kūrinio laida* [3, 608].

Danielius, 1664–1680. Rinkinyje yra Danieliaus Elzeviero išleistos 27 knygos (22 pavadinimai). Iš retesnių leidinių minėtini pseudoniminiai elzevyrai. Tai prancūzų istoriko Antoine'o Aubery (1616–1695) *L'Histoire du cardinal-duc de Richelieu... A Cologne, chez Pierre du Marteau, 1666* [1, 544] ir mokslininkų žurnalas *Le journal des sçavans de l'an MDCLXV par le sieur de Hedouville. A Amsterdam, chez Pierre le Grand, 1679* [6, 1851]. Tai seniausias ir garsiausias prancūzų literatūrinis žurnalas, pradėtas leisti parlamento patarėjo Jeano Denis de Sallo (1626–1669; antraštiniame lape pasirašęs slapyvardžiu) Paryžiuje 1655 m. Danielius Elzevieras du kartus pakartojo šio žurnalo leidimą

---

⁹ Rinkinys neeilinis ir labai ieškomas.

Amsterdame: pirmos laidos išėjo septyni tomai (1669–1680), antros – tik du (1679). Įdomu, kad abu leidiniai išėjo su Sferos ženklu. Šiuo ženklu Elzevierai dažniausiai pažymėdavo savo pseudoniminius bei anoniminius leidinius. Bene vertingiausias šio spaustuvininko leidinys, esamas rinkinyje, būtų pirmoji laida garsaus vadinamojo *Port-Royal* Naujojo Testamento vertimo į prancūzų kalbą: *Le Nouveau Testament de nostre Seigneur Jesus Christ... A Mons, chez Gaspard Migeot...*, 1667. Šis vertimas, atliktas vieno Port Rojaliao atstovų Antoine Le Maistre (1608–1658), peržiūrėtas ir papildytas jo brolio, Issaco-Louiso Le Maistre de Sacy (1613–1684), sukėlė nemažą skandalą. Konfliktas išsiplieskė tarp jansenistų, kurie sutiko vertimą su didžiausiu palankumu, ir priešiška nusiteikusių jėzuitų. Galiausiai knyga išėjo su dviejų šalies vyskupų ir Luveno universiteto teologijos profesoriaus aprobacijomis bei ispanų karaliaus privilegija. Tiesa, antraštiniame lape nurodytas tik knygininko vardas. Danielius Elzevieras knygoje nepasirašė.

Danieliaus našlė, 1680–1681. Rinkinyje yra vienintelė Danieliaus Elzeviero našlės spaustuvėje išėjusi knyga. Tai anonimiškai išleista Richardo Simono (1638–1712) *Historia critica Veteris Testamenti* (1681) – paskutinis žinomas Amsterdamo Elzevirų įmonės leidinys [14, 1596].

Per visą knygos spaudos istoriją jokie leidiniai neturėjo tiek sekėjų kiek elzevirai. Rimčiausios Olandijos įmonės pradėjo spausdinti tokio pat tipo, tuo pačiu Elzevirų formatu, analogiškos ornamentikos knygas, pakartodamos net užsklandas, vinjetes arba Elzevirų pamėgtą Sferą (Pufendorf S. *Severini de Monzambano... De statu Imperii Germanici... Veronae [i.e. Leiden]*, 1668. *Actes et mémoires des négociations de la paix de Nimègue... Vol. VI. A Amsterdam, chez Abraham Wolfgangk...*, 1680. Bigeot C. E. *Le Bourguignon intéressé... A Cologne [i.e. Bruxelles], s.a.*). Netrukus šie leidiniai tiek susimaišė su elzevyrais, kad tapo sunku atskirti tikruosius elzevyrus nuo jų imitacijų. Patyrę bibliografai išsklaidė visus neaiškumus šioje srityje. Poligrafiškai menkaverčiai leidiniai, neturintys nieko bendra su elzevyrais, buvo atskirti. Vertingiausi leidiniai, turintys tipografinių bei literatūrinių privalumų, sudaro elzevirų kolekcijos tęsinį. Sekdami A. Willemso katalogo pavyzdžiu, į kolekciją įtraukėme 31 imitaciją (21 pavadinimas) ir vieną netikrą elzevirą (kontrafakciją). Šioje kolekcijos dalyje yra labai įdomių ir gražių leidinių. Minėtina humanisto Johanno Leonhardo Weidnerio (1588–1655) anonimiškai išleista knyga (autorius pasirašęs kriptonomu *I.L.W.*) *Hispanicae dominationis arcana* (Leiden, 1643) su išlikusiu rankraštiniu įrašu frontispise: *Haereticus*. Italų rašytojas bei filosofas Niccoló Machiavelli (1469–1527) draudžiamųjų knygų sąrašė priskirtas I kategorijai [10, 381]. Turime šio autoriaus gražų leidinį *Disputationum de republica... libri III* (Leiden, 1649). Iš retesnių imitacijų minėtinos dar dvi, išleistos anonimiškai. Pirmoji jų – *Histoire du Palais Royal. S.l. et a.* (nenurodyti autorius, išleidimo vieta, spaustuvė, metai) [3, 199].

Tai Roger de Bussy-Rabutin (1618–1693) papasakota skandalinga prancūzų karaliaus Liudviko XIV (1638–1715) ir jo meilužės Françoise-Louise de LaBaume LeBlanc hercogienės de LaVallière (1644–1710) meilės istorija. Knyga išėjo Olandijoje apie 1667 m. Kitą knygą, Jeano-Baptisto Tavernier (1605–1689) kelionių aprašymai (*Les six voyages de Jean Baptiste Tavernier... S.l., 1679*), išleido A. Wolfgangas Amsterdame. Tai gražiausia ir išsamiausia iš visų šio kūrinių laidų, išėjusių Olandijoje [14, 1937].

Paskutinę kategoriją sudaro netikrieji elzevirai, taip pat vadinami pseudoelzevyrais. Tai kitų leidybinių įmonių leidiniai, kurių išleidimo duomenyse nurodytas Elzevierų vardas. Mūsų kolekcijoje yra vienintelė tokia kontrafakcija. Tai pirmas A. Willemso užregistruotas pseudoelzevyras *Philippi Cluverii Introductionis in universum [!] geographiam... libri VI... Lugd. Batav., apud Elzevirios, 1641* [14, 2116]. Ypatingą dėmesį traukia tokie skyriai kaip *Litvania* (p. 210), *Samogitia, De Borussia* (p. 214).

Tačiau netgi autentiškuose elzevyruose ne visada atsispindėdavo Elzevierų vardai antraštiniuose lapuose. Tiesiog kartais Elzevierai savo įmonėse spausdindavo kitų užsakovų leidinius (arba atvirkščiai) ir jų vardais arba signetais pažymėdavo antraštinius lapus. Mūsų rinkinyje suskaičiavome 11 signetų (turint omenyje tik originalius elzevyrus)¹⁰. Pagrindiniai Elzevierų signetai yra keturi¹¹. Tik vienas jų – Palmė su moto *Assurgo pressa*¹², Leideno Elzevierų vartojama Rytų kalbų leidiniams – liko šiame straipsnyje nepaminėtas vien dėl to, kad kolekcijoje neturima nė vienos knygos su šiuo ženklu.

1. Pirmuoju neelzevyrišku signetu yra pažymėtas pirmasis elzevyras – *I Drusii Ebraicarum quaestionum...* (Leiden, 1583; žr. pirmiau). Jame pavaizduota penklinė piešianti ranka su užrašu *Aequabilitate*¹³.
2. Kadukėjas ir vėzdas su užrašu *Ingenio et labore*¹⁴ knygoje *Erycii Puteani Amoenitatum humanarum diatribae XII... Lovanii, typis Christoph. Flavii. Francofurti, apud Lud. Elzevir, 1615*.
3. Dvi plunksnos, sukryžiuotos karūnoje, su užrašu *Aeternitas*¹⁵ knygoje *Dominici Baudii Epistolarum centuriae tres... Lugduni Batavorum, excudebat Georgius vander Marse, 1636*.

¹⁰ Švedų mokslininkas Gustafas Berghmanas (1836–1910) savo darbe *Études sur la bibliographie elzévirienne basées sur l'ouvrage „Les Elzevir“, de M. Alphonse Willems* (Stockholm, 1885) užregistravo 12 signetų, pasitaikančių Elzevirų leidiniuose.

¹¹ Willems A. Les Elzevier... [Partie 1], p. XC–XCIII.

¹² Prislėgtas pakylu.

¹³ Lygybė.

¹⁴ Gabumas ir darbas.

¹⁵ Amžinybė.

4. Medis knygoje *Johannis Cluveri Historiarum totius mundi epitome... Lugduni Batavorum, apud Jacobum Marci, 1640 [i.e. 1641]*.
5. Kylanti saulė su užrašu *Caetera cedant*¹⁶ knygoje *Corpus juris civilis... Amstelodami, apud Joannem Blaeu, Ludovicum et Danielelem Elzevirios. Lugduni Batavorum, apud Franciscum Hackium, 1663*.
6. Tikėjimo simbolis su užrašu *Arde amans spe nixa fides*¹⁷ knygoje *Le Nouveau Testament de nostre Seigneur Jésus Christ... A Mons, chez Gaspard Migeot..., 1667*.
- 7–8. Ugnis ir Sfera. Kai kurių bibliografų priskiriami Elzevierams. Ugnį jie dažniausiai panaudodavo mažų formatų knygelių frontispisams (*De imperio Magni Mogolis... Lugduni Batavorum, 1631. C. Iulii Caesaris quae extant... Lugduni Batavorum, 1635*). Sferos ženklų dažniausiai pažymėdavo pseudoniminius bei anoniminius leidinius (*Francisci Vavas seur... Theurgicon... Parisiis, sumptibus Petri le Petit, 1645. Regulae Societatis Iesu. S.l., s.n., s.a. L'Histoire du cardinal-duc de Richelieu par le sieur Aubery... A Cologne, chez Pierre du Marteau, 1666. Le journal des sçavans... T. 1. A Amsterdam, chez Pierre le Grand, 1679*).

Turinio atžvilgiu suskirsčius elzevyrus pagal universaliąją dešimtainę sistemą (3 lentelė), daugiausia vietos rinkinyje (apie 40 proc.) užima geografinė-istorinė literatūra. Toliau eina filologija ir grožinė literatūra, po jos – teologija. O štai teologija (įskaitant poleminę literatūrą bei universitetines tėzes) sudaro tik apie 20 proc. viso rinkinio. (Įdomu pažymėti, kad Vilniaus akademijos spaustuvėje tuo metu religinė literatūra sudarė 45 proc. visos spaustuvės produkcijos.)

Didelę reikšmę turi taip pat istorinė mūsų kolekcijos elzevyrų vertė. Svarbu tai, kaip šie leidiniai pateko į Lietuvą, kokiose Lietuvos bibliotekose ir privačiuose rinkiniuose buvo laikomi. Išanalizavus jų proveniencinius įrašus ir nuosavybės ženklus, išryškėja keletos pagrindinės grupės.

Pirmą proveniencinę grupę sudaro Karaliaučiaus 37 knygos; 12 knygų (9 įrišimai), tarp jų ir seniausieji elzevyrai, pažymėti antspaudu *FWR*¹⁸. Tai knygos iš Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo I (1688–1740) bibliotekos. Vertingiausios jų – J. Druzijaus *Ebraicarum quaestionum... libri duo* (Leiden, 1583), pirmasis elzevyras, M. Meibomo *Antiquae musicae auctores septem* (Amsterdam, 1652) ir P. Clüverio *Germaniae antiquae libri tres*

¹⁶ Visa kita tenusileidžia.

¹⁷ Uolus tikėjimas švyti palaikančia viltimi.

¹⁸ Fridericus Wilhelmus Rex.

3 lentelė. Lietuvos nacionalinės bibliotekos elzevyrai pagal A. Willemso katalogą. Teminė dalykinė klasifikacija

0	Bendras	1407; 1875
1	Filosofija	103, 508, 583, 985, 1048A, 1048B, 1157, 1217, 1454, 1477; 1719
2	Teologija	79, 176, 398, 440, 596, 685, 749, 750, 751, 790, 867, 868, 1027, 1041, 1249, 1389, 1395, 1475, 1506, 1596 [+12 disertacij]
3	Teis Politika Ekonomika	140, 167, 205, 717, 1081, 1145, 1299, 1301, 1323, 1367B, 1468 989, 1032, 1088; 1626A, 1656, 1661 [+1 disertacija] 488
5	Astrologija	644
6	Medicina	797, 897; 1732
7	Muzika	1148
8	Filologija Literat ra grožin progin epistolografika literat ros teorija	22B, 41, 148 [+3 disertacijos] 72, 314, 325A, 452B, 675, 1115, 1180, 1225, 1229, 1311, 1347, 1365, 1462A, 1522, 1527; 1611, 1613A, 1613B, 1624, 1632, 1674, 1739, 1771 71, 277, 1182, 1477 380A, 620, 961, 1250, 1525 61, 558, 910, 1054
9	Geografija Istorija	108, 155, 221, 243B, 259, 263, 286B, 287, 293B, 320A, 321B, 326C, 336A, 336B, 345, 353B, 354A, 354B, 356B, 362B, 364B, 371, 377, 390, 408A, 411, 416, 486, 1095, 1528; 1937, 2116 45, 57, 159, 160, 161, 201, 237, 358B, 405, 420C, 502A, 509, 731, 803, 852, 964, 967, 1003, 1017, 1030, 1070, 1072, 1116, 1160, 1191, 1192, 1204, 1325, 1346, 1364, 1368, 1548, 1555, 1568; 1619, 1770, 1794, 1939, 2051 [+3 disertacijos]

(Leiden, 1616). Pirmasis paminėtas leidinys, *Ebraicarum quaestionum*, iki 1827 m. priklausė Karaliaučiaus universiteto bibliotekai. Apie tai byloja antspaudas UB¹⁹, išlikęs pirmosios konvoliute įrištos knygos antraštiniame lape. Du kiti leidiniai pažymėti antspaudu *Gottholdsche Bibliothek*. XIX a. pirmojoje pusėje šie leidiniai priklausė Karaliaučiaus Frydricho kolegijos rektoriaus Friedricho Augusto Gottholdo (1778–1858) asmeninei bibliotekai. Iš šios didžiulės universalaus pobūdžio bibliotekos (36 000 tomų) elzevyrų kolekcijoje yra 24 knygos. Sprendžiant iš šių knygų proveniencinių ženklų, galima teigti, kad kai kurios iš jų į Gottholdo biblioteką pateko iš kitų žinomų bibliotekų. C. M. Grotnitzo iš Gardino *Observationes politicae* (Amsterdam, 1649) XIX a. trečiajame

¹⁹ Universitäts-Bibliothek.

dešimtmetyje priklausė Karališkajai bibliotekai (Königliche Bibliothek)²⁰. Ši knyga pažymėta antspaudu *Bibliotheca Regiomontana*. P. Clüverio *Italia antiqua* (Leiden, 1624) turi Andreaso Hedio (1640–1703), Karaliaučiaus universiteto filosofijos profesoriaus, buvusio Pilies bibliotekos bibliotekininko (1694–1702), ekslibrisą. Jo rinkinyje buvo per 3000 knygų. 1679 m. D. Elzeviero Amsterdame pakartotas „Mokslininkų žurnalas“ (*Le journal des sçavans*) pažymėtas Gabrielio Groddecko (1672–1709), žymaus orientalistu, istoriko, Rytų kalbų profesoriaus Leipzigo akademijoje, vėliau filosofijos profesoriaus ir bibliotekininko gimtajame Gdanske, autografu. Trys F. A. Gottholdo bibliotekos knygos (*Rutgers J. Variarum lectionum libri sex... Leiden, 1618. Barclay J. Argenis... Amsterdam, 1655. Celsus A.C. De medicina libri octo... Leiden, 1657*) XVIII a. antrojoje pusėje priklausė Johanno Friedricho Lausono (1727–1783), Karaliaučiaus krašto poeto ir bibliofilo, rinkiniui (apie 8000 tomų). Šiose knygose išlikęs J.F. Lausono ekslibrisas. Karaliaučiaus proveniencinėje grupėje minėtinas dar vienas elzevyras: P. Sarpi *De iure asylosum* (Leiden, 1622) iš garsiosios Valenrodų bibliotekos (*Wallenrodsche Bibliothek*²¹). Knyga turi 1711 m. pagamintą ekslibrisą (vario raižinys) su Valenrodų herbu ir lotynišku įrašu. Tuo metu bibliotekoje buvo per 3000 knygų.

Antrą proveniencinę grupę sudaro knygos (58) iš buvusių Žemaičių kunigų seminarijos ir Žemaičių kapitulos bibliotekų. Didžiausia jų dalis (42) – tai Jono Krizostomo Gintilos (1788–1857), kunigo, bibliofilo, Žemaičių vyskupijos administratoriaus, didžiausios XIX a. privačios bibliotekos Lietuvoje (per 30 000 knygų) savininko, knygos. Minėtini du konvoliutai iš jo bibliotekos. Viename jų yra įrašta R. Simono *Historia critica Veteris Testamenti* (Amsterdam, 1681) – paskutinis Amsterdamo Elzevierių įmonės leidinys, išspausdintas Danieliaus Elzeviero našlės spaustuvėje. Kitame konvoliute yra įrašta 12 disertacijų, išspausdintų 1693–1710 metais Abraamo Elzeviero II – paskutiniojo Leideno Elzevierių spaustuvininko. Abu minėti konvoliutai, kaip ir dalis J. K. Gintilos bibliotekos, testamentu perėjo Žemaičių kapitulos bibliotekai. Kita J. K. Gintilos bibliotekos dalis jo testamentu atiteko Žemaičių kunigų seminarijai. Šiuose elzevyruose išlikę J. K. Gintilos rankraštiniai įrašai bei ekslibrisai (*Ex Bibliotheca Jo. Gintyllo Nom. Eppi.*), taip pat Žemaičių vyskupijos kunigų seminarijos²² (*Ex Bibliotheca Seminarii Samogitiensis*) ir Žemaičių kapitulos (*Bibliotheca Capituli Samogitiensis*) bibliotekų ekslibrisai bei

²⁰ Iki 1822 m. Karaliaučiaus pilies biblioteka. 1827 m., susijungus karališkajai ir universiteto bibliotekoms, atsirado Karaliaučiaus karališkoji ir universiteto biblioteka.

²¹ Bibliotekos pagrindą sudarė kanclerio Martino von Wallenrodto (1570–1632) knygų rinkinys.

²² Nuo 1917 m. Kauno metropolijos kunigų seminarija.

antspaudai. Šioje proveniencinėje grupėje minėtinas dar vienas elzevyras iš Kauno metropolijos kunigų seminarijos – P. Clüverio *Introductionis in universam geographiam... libri VI...* (Amsterdam, 1677). Knyga yra buvusi žymaus rusų elzevyrologo grafo Jano Pieterio van Suchteleno (1751–1836) bibliotekoje²³ elzevirų kolekcijoje; pažymėta jo ekslibrisu *Bibliotheca Suchtelen*.

Trečią proveniencinę grupę sudaro Vilniaus vyskupijos kunigų seminarijos bibliotekos²⁴ elzevyrai (25). Minėtini du šios bibliotekos foliantai. Tai *Acta synodi nationalis* (Leiden, 1620), pirmas elzevyras pažymėtas Atsiskyrėlio signetu, ir *Corpus juris civilis* (Amsterdam, 1663), geriausias Amsterdamo Elzevirų leidinys. Šios grupės leidiniuose išlikę rankraštiniai įrašai ir antspaudai (*Seminarium Diocesanum Vilnense A.D.S. Georgium M.*; *Библиотека Виленской Р.К. Епархиальной Семинарии*).

Ketvirtą proveniencinę grupę sudaro Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos²⁵ elzevyrai (10). Didesnio dėmesio verta J. H. Meibomo *Maecenas* (Leiden, 1653), anksčiau priklausiusi G. Groddecko (žr. pirmiau) bibliotekai. Knygos antraštiniame lape išliko buvusio savininko autografas *Gabr. Groddeck. 1696. Parisiis*. Galėtume daryti prielaidą, kad šį elzevirą Groddeckas įsigijo studijuodamas Paryžiuje 1696 m. Kitas, kiek vėlesnis autografas (*Gottl. Schelwig 1716. Gedani*) priklauso teologui Gottliebui Schelwigiui (1683–1727), po G. Groddecko mirties ėjusiam jo pareigas – filosofijos profesoriaus Gdanskos akademinėje gimnazijoje ir bibliotekininko Gdanskos miesto tarybos bibliotekoje. Šios grupės leidiniuose dažniausiai pasitaiko antspaudai *Biblot. Synodi Evang.-Reform. Vilnensis* ir *Biblioteka Synodu Wileńsk. Ewang-Reform*.

Baigdami elzevirų kolekcijos apžvalgą, norėtume dar kartą pasidžiaugti kolegų iš Vilniaus universiteto bibliotekos spausdintu elzevirų katalogu. Šiuo metu baigiama tvarkyti mūsų elzevirų kolekcija bibliotekos elektroniniame kataloge. Jei prie šio darbo prisidėtų Mokslų akademijos biblioteka, galėtume išleisti suvestinį Lietuvos elzevirų katalogą. Šis katalogas ne tik parodytų, kaip Elzevirų repertuaras atsispindi Lietuvos bibliotekose, bet ir padėtų geriau suvokti, kokią vietą užima Lietuva bendrame XVII a. Europos kultūros kontekste. Tereikia susivienyti bendram darbui. *Concordia res parvae crescunt*.

Įteikta 2006 m. balandžio mėn.

²³ Rusų generolo olandų kilmės J. P. van Suchteleno biblioteka kitados buvo didžiausias bibliofilinis rinkinys Rusijoje. Ją sudarė apie 70 000 tomų knygų, neskaitant rankraščių ir žemėlapių. Ypač pasižymėjo elzevirų kolekcija.

²⁴ Vilniaus vyskupijos kunigų seminarija įkurta Jurgio Radvilos 1582 m. 1860 m. seminarijos bibliotekoje buvo per 10 000 tomų. Veikė iki Antrojo pasaulinio karo.

²⁵ Įkurta 1557 m. Prieš Antrąjį pasaulinį karą turėjo 16 296 tomus.

NUORODOS

1. BRUNET, Jacques-Charles. *Manuel du libraire et de l'amateur de livres*. 5 éd. Paris, [1923], t. 1.
2. Idem, t. 2.
3. Idem, t. 3.
4. Idem, t. 4.
5. Idem, t. 5.
6. Idem, t. 6.
7. ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska*. Kraków, 1882, t. 8, p. 315.
8. ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska*. Kraków, 1915, t. 26.
9. Hand Press Book database (CERL). Prieiga per internetą: <<http://rlin21.rlg.org/>>.
10. *Index librorum prohibitorum usque ad diem 4. Junii anni MDCCXLIV..* Romae, 1744. XXIV, 639 p.
11. Karlsruher Virtueller Katalog. Prieiga per internetą: <<http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/hylib/en/kvk.html>>.
12. NARBUTAS, Sigitas; NARBUTIENĖ, Daiva. Lietuva Elzevyrų leidiniuose. *Bibliotekų darbas*, 1988, nr. 1, p. 33–36.
13. *Vilniaus universiteto bibliotekos elzevyrai* / sudarė V. Račius. Vilnius, 1994. 116, [4] p.
14. WILLEMS, Alphonse. *Les Elzevier : histoire et annales typographiques*. Bruxelles [etc.], 1880.
15. ŽEMAITYTĖ, Kristina. *Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos elzevyrų kolekcija* : katalogas ir tyrinėjimas : diplominis darbas. Vilnius, 1995. 113 p.

COLLECTION OF ELZEYRES IN MARTYNAS MAZVYDAS NATIONAL LIBRARY OF LITHUANIA

JADVYGA MISIŪNIENĖ

Abstract

Elzeyres (Elzevier) – the dynasty of Netherland publishers and printers who worked from the end of the 16th century till the beginning of the 18th century. During 129 years of their activity (1583–1712) they issued more than 2200 books and about 3000 scientific dissertations.

The collection of elzeyres in Martynas Mazvydas National Library of Lithuania consists of 231 books (180 titles). All elzeyres kept in the collection are divided into two main groups: 1. True or authentic elzeyres (158 titles); 2. False elzeyres, i.e. imitations (21 title) and pseudoelzeyres (the only one contrafaction). True, or original, elzeviers are also divided into two groups: publications of Leiden (95 titles) and Amsterdam (63 titles) Elzeyres' companies.

Among Leiden elzeyres should be named *Ebraicarum quaestionum* by Johannes Drusius, sive *Quaestionum ac responsium libri duo* (1583) – the first elzeyre known; *Acta synodi nationalis* (1620) – the first book printed in the printing house of Isaak Elzeyre with the signette of the “Anchoret”; *Athanae Batavae ... libri duo* (1625) by Johannes van Meurs, distinguished for its illustrations, as well as a series of *Little Republics* and a thesis from theology by Juzef Milecky printed in 1710 by Abraham Elzeyre II, the last of Leiden Elzeyres, – the latest among elzeyres kept in Lithuania.

Among Amsterdam elzeyres should be named *Antiquae musicae auctores septem* (1652), a digest prepared by Marcus Meibom, rare and valued edition; *Corpus juris civilis* (1663, in folio) –

one of the best Amsterdam elzevyres, as well as *Historia critica Veteris Testamentu*, printed in 1681 in the printing house of Daniel Elzevyre's widow, the last Amsterdam elzevyre known.

With regard to origin, all elzevyres in the collection are divided into four main groups. The first provincial group consists of Königsberg elzevyres – the books from the library of Prussian King Friedrich Wilhelm I, Royal and university library, as well as the private library of Friedrich August Gotthold, the rector of Friedrich College. The second provincial group – the books from the libraries of former Samogitian seminary and Samogitian chapter, based on books collection of reverend Jonas Chrizostomas Gintila, administrator of Samogitian diocese. The third and the fourth provincial groups consist of elzevyres from the former libraries of Vilnius diocese seminary and Vilnius evangelical reformers synod.

ELZEVRŲ LEIDINIAI LIETUVOS NACIONALINĖJE MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKOJE

JADVYGA MISIŪNIENĖ

Santrauka

Elzevirai (Elzevier) – XVI a. pabaigos–XVIII a. pradžios nyderlandų knygų leidėjų bei spaustuvininkų dinastija. Per 129 savo veiklos metus (1583–1712) jie išleido daugiau kaip 2200 knygų ir apie 3000 mokslinių disertacijų.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos elzevrų rinkinį sudaro 231 knyga (180 pavadinimų). Visi leidiniai skirstomi į dvi nelygiavertes grupes: tikrieji, arba autentiški, elzevirai (158 pavadinimai); netikrieji elzevirai, t. y. imitacijos (21 pavadinimas), ir pseudoelzevirai (tik viena kontrafakcija). Tikrieji, arba originalūs, elzevirai skirstomi į Leideno (95 pavadinimai) ir Amsterdamo (63 pavadinimai) elzevyrus.

Iš Leideno elzevrų minėtini J. Druzijaus (Johannes Drusius) *Ebraicarum quaestionum, sive Quaestionum ac responsionum libri duo* (1583), pirmasis žinomas elzevyras; *Acta synodi nationalis* (1620), pirma knyga, išspausdinta Isaaco Elzeviero spaustuvėje su Atsiskyrėlio signetu; Johanneso van Meurso *Athanae Batavae... libri duo* (1625) su Willemo Swanenburgo graviūromis; taip pat *Mažųjų respublikų* serija bei Abrahamo Elzeviero II, paskutiniojo Leideno Elzevierų, 1710 m. išspausdintos Juzefo Mileckio teologijos tezės – vėliausias iš Lietuvoje saugomų elzevrų.

Iš Amsterdamo elzevrų minėtini Marcuso Meibomo parengtas rinkinys *Antiquae musicae auctores septem* (1652), vienas retesnių leidinių; *Corpus juris civilis* (1663 in folio), bene geriausias Amsterdamo elzevyras, bei 1681 m. Danieliaus Elzeviero našlės anonimiškai išleista Richardo Simono *Historia critica Veteris Testamenti* – paskutinis žinomas Amsterdamo elzevyras.

Visi rinkinyje esami elzevirai skirstomi į keturias proveniencines grupes. Pirmą grupę sudaro Karaliaučiaus elzevirai. Tai knygos iš Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo I bibliotekos, Karališkosios ir universiteto bibliotekos, taip pat privačios Frydricho Augusto Gottholdo, Frydricho kolegijos rektoriaus, bibliotekos. Antra proveniencinė grupė – knygos iš buvusių Žemaičių vyskupijos kunigų seminarijos ir Žemaičių kapitulos bibliotekų, kurių pagrindą sudarė kunigo Jono Krizostomo Gintilos, Žemaičių vyskupijos administratoriaus, knygų rinkinys. Trečią ir ketvirtą proveniencines grupes sudaro buvusių Vilniaus vyskupijos kunigų seminarijos ir Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekų elzevirai.